

Dževad Drino*

TEŠANJSKA POVIJESNA RAZMEĐA-SUSRET

SREDNJOVJEKOVNIH KULTURA UGARSKE I BOSNE

/Ogled o uplivu ugarskog prava u pravo srednjovjekovne Bosne/

SAŽETAK

Srednjovjekovna Bosna nikada nije pripadala kompleksu “pridruženih zemalja” (*partes adnexae*) ugarskog kraljevstva, mada je sudbina obje zemlje višestruko isprepletana, što je dovelo i do upliva brojnih instituta ugarskog prava u pravo srednjovjekovne Bosne. Već i prvo pominjanje bosanske države od bana Borića (1154.-1163.), kao saveznika (*simahos*) ugarskog kralja, pa sve do gubljenja samostalnosti 1463. g., ukazuje na ambivalentnost odnosa i upliv brojnih elemenata ugarske kulture u društvene i političke pore bosanske države. Nomološka objašnjenja brojnih instituta bosanskog srednjovjekovnog prava pokazuju sličnost na ugarske korjene, što pored mediteranskih i bizantskih, ukazuje na evropske obrasce urbanog života, koji zasigurno nisu bili uvijek isključivo jednosmjerni. Pri tom se osnovni pravni postulati najvažnijeg pojma –vlasništva, približavaju obrascima evropskog srednjovjekovlja, zasnovanim na postklasičnom rimskom pravu, uobličenom u najznačajnijem zborniku ugarskog običajnog prava, Tripartit.

Ključne riječi: bosansko pravo, ugarsko pravo, srednjovjekovno pravo, Tripartit.

* Doc.dr.sc. Dževad Drino, Pravni fakultet Univerziteta u Zenici.

Grad Tešanj je, po svom geografskom položaju ali i povijesnom razvitku, predstavljao razmeđe još od rimske podjele nekadašnjeg Ilirika na provincije Panoniju i Dalmaciju, a po svojoj srednjovjekovnoj pripadnosti banovini Usori, zadržao taj status (o čemu je na skupu detaljnije izlagao u svom radu Edin Mutapčić, Pravni fakultet Univerziteta u Tuzli). Upravo analizirajući specifičan status ove oblasti u bosanskom srednjovjekovlju, u jednom svom davnom radu o Tešnju napisao sam da je bosanski ban Prijezda upravljao Usorom poput *princa od Welsa*,¹ da bi se u kasnijem povijesnom razvitku upravo na ovom graničnom području najviše prelamali interesi, ali i kulture srednjovjekovne Bosne i Ugarskog kraljevstva. Budući da nastanak gradskih naselja u ovom dijelu Bosne pripisujemo kasnijem osmanskom periodu, izuzev često pominjane utvrde Dobor, upravo Tešanj kao razmeđe panonske ravnice i bosanskih planina, čini pogodno mjesto za ogled o susretu srednjovjekovnih kultura susjednih država Ugarske i Bosne. Pri tom činjenica da se sam naziv grada pojavljuje u vrelima dosta kasno, tek 1461. g., uz navođenje crkve sv. Jurja i župe Kuzmadanje, ukazuje na štovanje sv. Kuzme i Damjana, koji su, primjerice, zaštitnici otoka Lastova, ali štovani i u samoj Ugarskoj, što neposredno ukazuje na moguće pravce dolaska ovoga kulta na tešanjski prostor.

Neposredan povod za ovo izlaganje dala mi je izvanredna studija Dubravka Lovrenovića, pod nazivom "*Na klizištu povijesti-Sveta kruna ugarska i Sveta kruna bosanska 1387-1463.*",² a praktičan razlog obrade ove teme jeste taj da u bosanskohercegovačkoj pravnoj historiografiji nije analiziran ovaj međusobni uticaj ili je, u najmanju ruku obrađen uzgred i sporadično.

Upravo fasciniranost ovim Tešanjskim prostorom još starih putopisaca-primjerice, kasniji slavni historičar i otkrivač Kretske culture, tada mladi novinar Englez Artur Evans(1851.-1941.), nakon slavenskog blata i prelaska Save skelom, dolazeći u Tešanj zadivljeno piše-"*stigoh u pravi alpski grad*",³ dakle, dala mi je ideju razrade ove povijesne razmeđe i zahvalan sam organizatoru skupa na datoj mogućnosti njenog prezentovanja.

I

U uvodu da kažem da je u bosanskohercegovačkoj pravnoj historiji zadržano shvatanje da je srednjovjekovna Bosna bila u klasičnom smislu, kako

¹ Dž. Drino, Kreševljaković i Tešanj, "Tešanjski almanah", Centar za kulturu i obrazovanje, Tešanj 2000., 145-152.

² D. Lovrenović, Na klizištu povijesti (Sveta kruna ugarska i Sveta kruna bosanska) 1387.-1463., SYNOPSIS, Zagreb-Sarajevo 2006.

³ A. Evans, Pješke kroz Bosnu i Hercegovinu tokom ustanka avgusta i septembra 1875. g. Sa istorijskim pregledom Bosne i osvrtom na Hrvate, Slavonce i staru Dubrovačku republiku, "VESELIN Masleša", Sarajevo, 1973., 43.

bi rekao Nedim Filipović, *HINTERLAND*⁴-dakle teritorijalno zaleđe prilično dugog istočnojadranskog dalmatinskog pojasa, koji je predstavljao jedan segment rane mediteranske civilizacije, koja se neposredno odražavala i na bosansko srednjovjekovno pravo. Dok je kompletno trgovačko pravo srednjovjekovne Bosne zasnovano na pravu dalmatinskih gradova, prvenstveno Dubrovnika, čiji je uticaj bio toliki da ga profesor Mustafa Imamović s pravom proglašava pomoćnim pravnim izvorom u Bosni, drugi uticaji nisu detaljnije analizirani.⁵ Djelomičnu iznimku predstavlja obrada srednjovjekovnog rudarskog prava koji su Sasi donijeli u Bosnu, a koje je poslužilo kao podloga za ustroj rudarskih gradova i formiranje gradskog prava, dok su se uticaji Ugarske svodili isključivo na domen javnog prava u ustroju i organizaciji banske, odnosno kraljevske vlasti.⁶

Prateći povijesnu pozadinu odnosa Ugarske i Bosne, vidljivo je da su Mađari razbili germanski obruč oko slavenskih područja u karpatskom bazenu, gdje su se usidrili prvo Huni-po mađarskim historiografima srodnici Mađara, jer se i sam osnivač države Arpad pozivao na Atilinu baštinu. Koncem 9. stoljeća Mađari pod Arpadom pomiču vlast Bugara, Velikomoravske i Franaka, izgrađujući svoju državu, koja je svojim jačanjem nakon 1102. g. i uključenjem Hrvatske, došla u neposredno susjedstvo Bosne. Takav geopolitički položaj Bosne na razmeđu centralnoevropskog i mediteranskog prostora, kako bi rekao Lovrenović, "*na dvostrukom rubu povijesti*",⁷ rezultirao je mnogostrukim odnosima, dok pad Bizanta 1204. g. i formiranje Latinskog carstva, donosi definitivnu prevlast Ugarske u Bosni. U historiografiji se nerijetko, na osnovu međusobne povezanosti odnosa, ponavljala teza o srednjovjekovnoj Bosni kao ugarskoj zemlji, štaviše, da ugarsko-hrvatski kralj uključuje teritorij Huma i Bosne u svoje kraljevstvo preko Hrvatskog kraljevstva, a nikako preskakanjem kojeg nema u srednjem vijeku⁸, dok sami mađarski povjesničari odlučno tvrde da se ne smije bez zadržke tvrditi da je Bosna tokom cijelog srednjeg vijeka bila vazalna zemlja ugarske kru-

⁴ N. Filipović, Osmanski feudalizam u Bosni i Hercegovini, izabrana djela Nedima Filipovića, sv.I, priređivači N.Hasić i S.Filipović, Aramis Print, Sarajevo 2007., 324.

⁵ M.Imamović, Uvod u historiju i izvore bosanskog prava, Pravni fakultet u Sarajevu, Sarajevo 2006., 31.

⁶ O uticaju saskog prava na formiranje gradskog prava u srednjovjekovnoj Bosni, šire u: Dž.Drino, Elementi rimskog prava u trgovačkom i rudarskom pravu srednjovjekovne Bosne, /doktorska disertacija/, Pravni fakultet u Sarajevu, Sarajevo 2007., poglavlje-Samuprava gradova 178-185. Konsultuj izvrsnu elaboraciju kod D. Lovrenović, 2006.o.c., 538. O gradskoj upravi u Ugarskoj konsultuj: M. Rady, Medieval Buda: A Study of Municipal Government and Jurisdiction in the Kingdom of Hungary, East European Monographs, 1985. Autor je profesor historije na Schol of Slavonic and East European Studies, University college u Londonu.

⁷ D. Lovrenović, 2006., 400., autor prvi u domaćoj historiografiji uvodi savremeni pojam Istočno-centralne Evrope, kao geografske ali i povijesno-kulturološke regije, pri čemu je jugoistočna Evropa subregija iste. Njegova kovanica „između turskog čekića i ugarskog nakovnja“ (str.213) postala je opća sintagma za položaj Bosne u razdoblju od 1416. do 1443. g. Vidi prikaz Emira O. Filipovića „Betwen the ottoman Hamer and the Hungarian anvil,“ The Hungarian Quaterly, vol. XLIX, br.190, 2008.

⁸ M. Brković, Srednjovjekovna Bosna i Hum. Identitet i kontinuitet., ZIRAL, Mostar 2002., 1.

ne.⁹ U susretu srednjovjekovnih kultura Bosne i Ugarske vidljivi su sustavi zajedničkih značenja, stavova i vrijednosti kao i simboličkih oblika u kojima oni dolaze do izražaja u kojima su sadržani—dakle, pravne norme ili pravnog običaja. Pri tom predmet i obrasci ponašanja, ali i onaj sadržaj ideja koje su u pozadini vidljivih manifestacija jasno upućuje na protok ideja koje su posljedice difuzije-taj proces se često naziva uticaj, utok ideja, kultura pozajmice, akulturacija, ili po savremenom pravnom teoretičaru Alanu Watsonu-kao pravni transplantati.¹⁰

Neosporno je da je putem Ugarske došlo do prihvatanja srednjoevropskog feudalnog prava u Bosnu, to prihvatanje je vršeno i na način da su, primjerice, bosanskim vladarima i velikašima dodjeljivani posjedi i upravne funkcije u samoj Ugarskoj.

Uzet ću za ilustraciju slijedeći primjer: ban Stjepan II Kotromanić javlja se 1343. g. kao župan županije Tolna-on je ovu službu, po tadašnjem običaju, vršio preko svoga namjesnika podžupana Pribislava (očito bosanskog porijekla), dok je njegov nasljednik podžupan Martin, istovremeno bio i podžupan susjedne stolnobiogradske županije/mađ. *Fejer*/. Također je kralj Dabiša vršio upravu nad županijom Šomođ do svoje smrti 1395. g., dok su posjede i upravne dužnosti imali u Ugarskoj i ban Vuk Vukčić, Hrvoje Vukčić Hrvatinić, vojvoda Vukmir Zlatonosović, pa i sam kralj Tvrtko II.¹¹

Tako kralj Sigismund, ispravom od 05.09.1425. g. nalaže Kaptolu u Požezi da pošalje svoje izaslanstvo za uvođenje u posjed njegova dvora Vuka, sina Miloša Družića iz Gučje Gore i Lašve, na imanju Paka u Slavoniji.¹²

Povelja bosanskog kralja Ostoje kojom poklanja vojvodi Hrvoju grad Hliveno sa župom i Vrhovinom, zaslužuje posebnu analizu: iz naracije u povelji vidljiv je postupak utvrđivanja posjeda, kralj piše dva otvorena pisma, jedno posebnim izaslanicima, a drugo livanjskom kaptolu. Prvim listom naređuje se trojici vlastele da pođu u Livno i da sakupe na zbor *OSIDNIKE PLEMENITE I INE VRSTE DOBRE LJUDE*, da ih pod zakletvom pitaju koje su plemen-

⁹ P. Engel, Neki problemi bosansko-ugarskih odnosa, Zbornik HAZU 16/1998, 57-72.,58. Kvalitetni prevodi djela mađarske historiografije jesu novije studije: P. Hanak, Povijest Mađarske, prevod D.Roksandić-V.Čolić, Barbat, Zagreb 1995. str. 308. i L. Kontler, Povijest Mađarske, prevod S. Devald-D. Kešić, Srednja Evropa, Zagreb 2007., str. 549.

¹⁰ B. Olsen, Od predmeta do teksta.teorijske perspektive arheoloških istraživanja, prev. Lj. Radić, Geopolitika, Beograd 2007., 117. O stavovima Alana Watsona konsultuj njegovu studiju „Pravni transplantati“, Beograd 2001.

¹¹ Magyar Országos Levéltár-Mađarski državni arhiv,Zbirka dokumenata starijih od 1526., sign. 40919. Upoređi kod P. Engel, 1998., 58. Pal Rokai navodi da je „kralj Lajoš svome tastu Stjepanu II Kotromaniću dao na upravu županije Feyer i Tolna u Ugarskoj“-u: P. Rokai, Historija Mađara, Beograd 2002., 113.

¹² A. Gulini, Srednjovjekovni Požeški kaptol i njegovi pečati, Scrinia Slavonica, 5 (2005.), 76. (Arhiv JAZU,D-IX-44.). Konsultuj autorovu izvanrednu studiju Hrvatska crkvena srednjovjekovna sfragistika, Golden Marketing, Zagreb 1998.

štine u hlivanjskoj župi i kako je bilo u ono doba kada je kralj Lauš /Lajoš/ zakleo 24 rotnika da postavi svakog u njegovim pravima. Drugi list upućen je plemenitim ljudima i kaptolu u Hlivnu, u kome se čuvaju *LEIŠTROMI*, registri od kralja Lauša. Osidnici-starosjedioci, zajedno s kaptolom, odgovaraju kralju *LISTOM POD PETNAEST PEČATA* na osnovu stare i nove izjave zakletih svjedoka od 12 plemena, da Hlivno s cjelokupnom župom od starina pripada kraljevima koji su voljni da im raspolažu, izuzev osam sela gdje ima *TRETJENIKA*-pobočnih srodnika izumrlih porodica koji su naslijedili jednu trećinu, t.j. od trećine trećinu od tzv. odumrtne baštine.¹³

Dakle, ispravama *LEIŠTRIMA* i starosjedioci-*OSIDNICI* utvrđuju granice posjeda i sela kao i njihov pravni status, katolička crkva-kaptol, je *LOCUS CREDIBILIS*, vjerovno mjesto i mjesto čuvanja povelja, dok se pečat koristi kao sredstvo javne vjere i od strane plemenštine hlivanjske.¹⁴

U bosanskoj vladarskoj kancelariji korišten je crveni vosak po zapadno-evropskoj tradiciji kao privilegij krune isto kao i u Ugarskoj, dok mu, recimo, srpska srednjovjekovna kancelarija ne pridaje nikakvu važnost. Raširena upotreba pečata u srednjovjekovnom bosanskom pravu bila je predmetom posebnog proučavanja; dok je Gregor Čremošnik samo naznačio, umni Pavo Anđelić je izričit u ocjeni da je upotreba pečata u Bosnu pristigla kao ugarski pravni običaj.¹⁵

U analizi upliva ugarskog prava dragocjene su i isprave koje su donešene za pojedine bosanske gradove pod ugarskom vlašću, dakle gradske povelje i privilegije. Iz njih se jasno uočava upravna organizacija, pravni život, običajno pravo ali i vrijednosni sistem ugarskog Kraljevstva.

Tako slavonski ban Leustahije, u očitoj želji da poveća broj kmetova pod gradom Glaž /Banja Luka?/, oprašta stanovnicima polovinu svih davanja i službi koje daju drugi kmetovi. Isprava sadrži elemente pravih gradskih privilegija, postoji jasna odredba da stanovnici ovog podgrađa imaju testamentarnu slobodu i pravo izbora vlastitog načelnika.

Ipak, prvi bosanski grad sa datim kraljevim povlasticama-*CIVITATES LIBERAE REGNI*-jeste Bihać: kralj Ladislav IV potvrđuje povlastice gradu Bihaću 1279. g., dok je prve povlastice dodijelio još kralj Bela IV i to po uzoru na povlastice zagrebačkog Gradeca. U Bihaću strancima sudi načelnik-*VI-*

¹³ A, Solovjev, Vlasteoske povelje bosanskih vladara, Istorijsko-pravni zbornik, Pravni fakultet Sarajevo, 1/1949. 79-106., 94.

¹⁴ O ustanovi locus credibilis konsultuj rad: M. Ančić, Splitski i zadarski kaptol kao „vjerodostojna mjesta“, Fontes, Zagreb, 11/2005., 11-72.

¹⁵ Vidi u: G. Čremošnik, Studije za srednjovjekovnu diplomatiku i sigilografiju Južnih Slavena, ANUBIH, Građa. knj. XXII, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 18., Sarajevo 1976. P. Anđelić, Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine, ANUBIH, Djela, knj. XXXVIII, odjeljenje društvenih nauka, knj. 23., Sarajevo 1970.

LLICUS-, zajedno sa posebnim sućem koga postavlja kralj, što je dosta veliko ograničenje gradske vlasti. Stanovništvo je oslobođeno davanja svim državnim funkcionerima ali i članovima kraljevske porodice, dok je jasno regulisan položaj svećenstva. Bitna razlika u odnosu na zagrebački Gradec jeste ta što je bihaćkim građanima odobren odlazak iz grada, tačnije dato pravo odlaska iz grada, što kod Gradeca nije slučaj.¹⁶ Dvije su bitne posljedice *SLOBODŠTINE*: grad postaje krunska imovina-*peculium coronae regni*, dakle, izvan pravnog prometa, a potčinjenost kruni dovodi i do prava glasa u državnom Saboru.¹⁷

Tako se i na Bosnu može primijeniti termin *ZEMLJA BROJNOG PLEMSTVA*-koji je za Ugarsku skovao Ferenc Maksay 1980. g.¹⁸, dok je sam termin banstva i banske časti zajednički preuzet kao ustanova još avarskog porijekla.¹⁹ Također i pojam pristava nalazimo najprije na ugarskom pravnom području, preuzet je u užu Hrvatsku, kasnije i u Bosnu, najmanje u Srbiju, dok je u ostalima slavenskim pravnim područjima, u pravilu, nezabilježen. Po hrvatskom akademiku Luji Margetiću, naziv je nesumnjivo slavenski, po njegovom mišljenju Mađari su ga preuzeli još iz postsvetopukove Moravske koncem IX i početkom X stoljeća.²⁰

Budući da u ovom radu nije svrha prikazati dogmatski sistem ugarskog prava nego analizirati njegove najvažnije ustanove u kontekstu istih ili sličnih instituta prava srednjovjekovne Bosne, nužan je osvrt na djelo Stjepana Verbeczija /1465.-1541./ *Tripartit* iz 1514. g., koji je varaždinski notar Ivan Pergošić preveo na kajkavski hrvatski 1574. g., punim nazivom *TRIPARTITUM OPUS IURIS CONSUETUDINARII INCLYTI REGNUM HUNGARIAE*. Zašto razmatrati djelo iz 1514. g u ovom kontekstu? Razlog je jednostavan: *Tripartit* je zbornik ugarskog običajnog prava i u sebi sadrži znatno starije pravne norme, a o njegovom značaju recimo samo to da je vrijedio u Mađarskoj sve do 1848. godine. Sama ličnost Verbeczija je višestruko zanimljiva: sekretar dvora i ideolog sitnoplemičkih masa, učesnik Mohačke bitke kao kraljev palatin, osvojenjem Budima 1541. g. sultan Sulejman I postavlja ga za vrhovnog sudiju Mađara, ali iste godine umire. Ostalo je zabilježeno da je na njemačkom Carevinskom

¹⁶ M. Vego, Iz istorije srednjovjekovne Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1980., 291.

¹⁷ Predstavnici gradova u Ugarskoj, za razliku od Engleske, nisu bili uključeni u feudalni parlamentarizam sve do 1445. g.-vidi u: D. Lovrenović, 2006., 401. O ugarskom patronatskom pravu, imenovanju biskupa i nadbiskupa u zemljama svete krune, vidi u: D. Lovrenović, Modeli ideološkog isključivanja: Ugraska i Bosna kao ideološki protivnici na osnovi različitih konfesija kršćanstva, Prilozi Instituta za istoriju u Sarajevu, 33, Sarajevo 2004., 9-57.

¹⁸ F. Maksay, La pays de la noblesse nombreusi, *Studia historica Academiae scientiarum Hungaricae*, 139., Budapest 1980.

¹⁹ O titulu bana vidi u: A. Dabinović, Hrvatska državna i pravna povijest, Zagreb 1990., 124-126. O banskoj tituli u ugarskoj pravnoj tradiciji vidi u: Koari magyar történeti lexikon (IX-XIV század), Budapest 1994., 78., sa bogato navedenom literaturom na mađarskom jeziku.

²⁰ L. Margetić, O srednjovjekovnom pristavu, Zbornik Pravnog fakulteta u Zegrebu, 55, 2/2005., 271-324.

saboru u Wormsu 1521. g., očito neuspješno, pokušao da ubijedi Martina Lutera da napusti svoja učenja i vrati se pod skut katoličke crkve.²¹

Znanstvena obrada ovog najznačajnijeg zbornika ugarskog srednjovjekovnog prava, na žalost, ne postoji u bosanskohercegovačkoj pravnoj nauci, niti postoji ijedan primjerak u Bosni i Hercegovini, sa njim sam se susreo prvi puta u knjižnici Dubrovačkog arhiva, kasnije na riječkom pravnom fakultetu, /*Corpus iuris Hungarici*, objavljen u Budimu 1779. g./, ali je urađeno izvanredno moderno izdanje sa prevodom na engleski jezik, uz kvalitetan predgovor i objašnjenja urednika Janoša Baka, Petera Banja i Martina Radija.²²

Hrvatsko-ugarsko pravo, primijenjivano na području susjedne srednjovjekovne Slavonije, uglavnom je odgovaralo ugarskom pravu, uz odstupanja koja navodi Tripartit /*Tr. 3.,2,2./*. Niti bosansko niti srednjovjekovno ugarsko pravo nije poznavalo pojam posjeda u smislu klasičnog i Justinijanovog rimskog prava i modernog prava, tako Verbeczy, osim za upotrebu i upravljanje pokretnom stvari, podrazumijeva pod njim seljački posjed-za razliku od tvrđava /*castra*/, utvrda /*castela*/, gradova /*civitates*/, gradića /*oppida*/ i zemljišta koja se mogu naseliti /*praedia*/.²³ Među malobrojnim sačuvanim ispravama koje sadrže sudske presude, nema niti jedne koja bi upućivala na to da je u bosanskom pravu postojala posebna civilnopravna posjedovna zaštita, ona se uvijek rješavala s pitanjima prava na posjed, što je istovjetno ugarskom pravu. Osnovno obilježje vlasništva jeste njegova vezanost za rod odnosno porodicu-otac slobodno raspolaže stečenom imovinom, a nasljednom uz primjetna ograničenja. Tako i Tripartit poznaje dvije vrste vlasništva; jedno je posjedovno, a drugo nasljedno, uz tzv. očekivano pravo nasljednika /*Wartrecht*/. Razlikovanje dobara /*bona*/ na nasljedna /*HEREDITARIA*/, stečena novcem, kupljena /kupljenica, *EMPTICIA*/, te stečena darovanjem, načelno od suverena-bana, odnosno kralja /*ACQUISITA*-nalazi se i na drugim evropskim srednjovjekovnim pravnim područjima, a zadržana je i danas u bosanskoj pravnoj tradiciji kao poseban odnos prema očevini.²⁴

²¹ P. Rokai, Z. Đere, T. Pal, A.Kasaš, Istorija Mađara, Clio, Beograd 2002., 178, 186, 225.

²² Znanstvene obrade Tripartita čine poznati dogmatski radovi mađarskih autora Husztyja i Kelemena, zatim i novije obrade Zayataya i Bonisa. U hrvatskoj pravnoj historiji M. Lanović je uradio prvi udžbenik o privatnom pravu Tripartita koji je najvećim dijelom zasnovan na Kelemenovim radovima. Konsultuj izvrsno izdanje Tripartit-The Laws of The Medieval Kingdom of Hungary, vol.5. The Customary Law of the Renowned Kingdom of Hungary: A Work in Three Parts Rendered by Stephen Werboczy ("The Tripartitum"), priredili i preveli J.M.Bak,P.Banyo i Martyn Rady, Budapest 2005.

²³ L. Margetić, Srednjovjekovno hrvatsko pravo-stvarna prava, Pravni fakultet u Zagrebu i Pravni fakultet u Rijeci, Čakovec 1983., 135.

²⁴ O pojmu vlasništva u Tripartitu konsultuj radove sa konferencije Cambridge 2003. Na temu „Werboczy Custom and Hungarian Law“, u zborniku-M. Rady (ur.), Custom and Law in Central Europe, University of Cambridge, 2003. David Ibertson je u radu Custom in the Tripartitum (13-24.) napravio kontrast sa Slavonijom, Zsolt Hunyadi u radu Hungarys Loca Credibile (25-36) se poziva na dekret pape Aleksandra III iz 1166. g. i daje detaljnu obradu vjerodostojnih mjesta, places of authentication, u ugarskom pravu. Njegovo izlaganje o pristavu potvrđuje Margetićevu tezu o slavenskom porijeklu ovog instituta u Ugarskoj (str.29.)

II

Na kraju razmatranja parafrazirat ću Vilhema Vindelbanda koji je u jednom svom govoru istakao da se nomotehničke nauke bave ispitivanjem zakona, dok na drugoj strani ideografske za cilj svojih saznanja nastojanja uzimaju ono što je individualno, historijski jednokratno i neponovljivo.²⁵ U ovom slučaju, iz ambivalentnog odnosa srednjovjekovne Ugarske i Bosne, vidljivo je da je cijela srednjovjekovna obrazovana Evropa formirala jednu nediferenciranu kulturnu cjelinu i na primjeru bosanskog prava, vidljivo je da su Sasi sa sjevera donijeli uz tehničku kulturu i rudarsko pravo, iz primorskih gradova Mediterana, prvenstveno Dubrovnika, došlo je trgovačko umijeće ali i norme trgovačkog prava, dok je upliv ugarskog prava vidljiv u funkcionisanju kraljevske kancelarije i onih najvažnijih, svojinskih, vlasničkih odnosa. Tako Tomislav Raukar, govoreći o kategorijama zemljišnih posjeda navodi: 1. kraljevske zemljišne posjede; 2. slobodne posjede seoskih općina; 3. crkvene posjede, i 4. zemljišne posjede svjetovne elite, što se može u cjelosti preslikati i na bosanske prilike.²⁶ Neke euforičke stavove kako u srednjovjekovnoj Bosni nije bilo tzv. crkvenih povelja, pa samim time niti crkvenih posjeda, jasno opovrgavaju vrela iz srednjovjekovlja ali i ranog osmanskog perioda gdje se u prvim popisima nove vlasti taksativno navode posjedi, ispaše, vinogradi, rudarski majdani i samokovi, vodenice i drugo vlasništvo crkvenih zajednica, uključivši i Crkvu Bosansku.

Neke povijesne procese u ugarsko-bosanskim odnosima možemo samo naslutiti, npr. uticaj bosanske princeze, kasnije udove kraljice Elizabete: po istraživanjima Laszla Koszta,²⁷ njenom kraljevskom kancelarijom upravljali su požeški prepošt Urbacije, 1280. g. i 1284.-6. g., te kasnije prepošt Luka, 1288.-1290. g., u kancelariji je korišten i SLAVENSKI jezik, dok se kao prvi padovanski student iz Slavonije pominje požeški prepošt intrigantnog imena-VRBAS.²⁸

²⁵ H. G. Gadamer, *Um u doba nauke*, prevod S. Spasić, Plato, Beograd, 2000., 126.

²⁶ T. Raukar, *Seljak i plemić hrvatskog srednjovjekovlja*, Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb 2002., 6.

²⁷ L. Koszta, *Članovi Požeškog kaptola do sredine XIV stoljeća*, *Scrinia Slavonica*, 7 (2007.), 65-87., 75.

²⁸ S. Andrić, *Studenti iz slavonsko-srijemskog međurječja na zapadnim sveučilištima u srednjem vijeku*, *Croatia Christiana Periodica*, 20/37., 127-152.

Dževad Drino

**DIE HISTORISCHEN KREUZUNGEN VON TEŠANJ – DAS TREFFEN
MITTELALTERLICHEN KULTUREN VON UNGARN UND BOSNIEN
- / Studie zum Einfluss des Rechts des Königreichs Ungarn in
das Recht des mittelalterlichen Bosniens/**

ZUSAMMENFASSUNG

Das mittelalterliche Bosnien hat nie zum Komplex der “assozierten Länder“ (*partes adnexae*) des Königreichs Ungarn gehört, obwohl das Schicksal beider Länder vielseitig miteinander verflochten war, was auch zum Einfluss vieler Institute des ungarischen Rechts in das Recht des mittelalterlichen Bosniens geführt hat. Schon die erste Nennung des Bans Borić (1154.-1163.) als eines Verbündeten (*simahos*) des Königs von Ungarn, bis zum Verlust der Selbstständigkeit im Jahre 1463, weist auf eine Ambivalenz der Verhältnisse und einen Einfluss vieler Elemente der ungarischen Kultur in die gesellschaftliche und politische Struktur des bosnischen Staates. Nomologische Erklärung der zahlreichen Institute des bosnischen mittelalterlichen Rechts zeigen Gemeinsamkeiten mit ungarischen Wurzeln auf, was neben der mittelmeerischen und byzantinischen auf die europäischen Konturen der urbanen Lebensart hindeutet, die mit Sicherheit nicht immer ausschließlich einseitig gewesen sind. Dabei nähern sich die Rechtsgrundsätze des wichtigsten Begriffs – des Eigentums, an die Konturen des mittelalterlichen, gegründet auf dem postklassischen Römischen Recht, in der Gestalt des wichtigsten Werks des ungarischen Gewohnheitsrechts, Tripartit.

Schlüsselwörter: bosnisches Recht, ungarisches Recht, mittelalterliches Recht, Tripartit.